

Güzel Sanatlar Liselerinde Performans Sanatına Yönelik Uygulama ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi *

Application Regarding Performance Art in Fine Arts High Schools and Evaluation of Student Opinions

ÖZET

Bu araştırma güzel sanatlar liselerindeki öğrencilerin disiplinlerarası özelliğiyle Çağdaş Sanat içinde büyük öneme sahip olan Performans Sanatına yönelik görüşlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma nitel ve nicel verileri barındıran içiçe/gömülü desenle oluşturulmuş karma yöntem araştırmasıdır. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 Eğitim Öğretim yılının birinci döneminde, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Sivas Merkez'de bulunan Muzaffer Sarısözen Güzel Sanatlar Lisesi'nde Görsel Sanatlar Bölümünde 11.sınıfta eğitim alan gönüllü 14 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma uygulaması kapsamında çalışma grubundaki öğrencilere beş hafta süren 15 saatlik Performans Sanatı ve sanatçıları konulu eğitim verilmiştir. Bu süreçte elde edilen nicel veriler Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ve t-testi ile, nitel veriler ise uzman görüşleri alınarak analiz edilmiştir. Araştırma uygulamasından elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bilgi düzeylerinde bir artış olmuştur. Ancak uygulamanın başında kararsız eğilimli olan tutumların çoğunlukla negatif yönlü değişim gösterdiği görülmüştür. Araştırmanın nitel verilerine göre uygulamanın öğrenciler için keyifli geçtiğini ve performans geliştirme ve uygulama durumlarının, öğrencilerin hayal gücünü geliştirdiğini ve özgüvenlerini artırdığını göstermiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Performans Sanatının kapsamlı anlatılması, kamusal alanda sanatsal faaliyetlere yer verilmesi, sanat malzemesindeki değişime yönelik araştırmalar yapılması önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: performans sanat, uygulamalı sanat eğitimi, kamusal alanda sanat

ABSTRACT

This research aimed to determine the opinions of students in fine arts high schools about Performance Art, which has great importance in Contemporary Art with its interdisciplinary feature. The research is mixed method research created with embedded design that includes qualitative and quantitative data. The study group of the research consisted of 14 volunteer students studying in the visual arts department in the 11th grade at Muzaffer Sarısözen Fine Arts High School in Sivas Center, affiliated to the Ministry of National Education, in the first semester of the 2023-2024 academic year. Within the scope of the research application, students in the study group were given 15-hour training on Performance Art and artists, lasting five weeks. The quantitative data obtained in this process were analyzed with the Wilcoxon Signed Ranks Test and t-test and the qualitative data were analyzed by taking expert opinions. According to the results obtained from the research application, there was an increase in the students' knowledge level regarding Performance Art. However, it was observed that attitudes which were indecisive at the beginning of the application mostly changed in a negative way. According to the qualitative data of the research, it has been shown that the application was enjoyable for the students and that the performance development and application conditions developed the students' imagination and increased their self-confidence. According to the results obtained from the research, suggestions were made such as explaining Performance Art comprehensively, including artistic activities in public spaces, and conducting a research on the change in art materials.

Keywords: performance art, applied art education, art in public area

GİRİŞ

Kökleri 20.yy. başlarındaki Dada akımına dayanan Performans sanatı, ilk kez 1920'li ve 1930'lu yıllardaki Sürrealist ve Fütürist performanslarda kendini göstermiştir.

20.yüzyıl başındaki öncü eylemler, sanatın her alanına yeni bakış açıları kazandırmıştı. Elbette sanatçılar, bir arada ya da aynı düşüncelerle işlerini gerçekleştirmediler. Birçok farklı düşünce eş zamanlı olarak kendini ortaya koydu. Ancak hemen hemen hepsinin ortak olduğu nokta, belli bir kesimin hizmetine sunulan değil, daha okunaklı ve geniş kitlelere yayılabilecek bir sanat dili yaratmaktı (Gürcan, 2015).

Gülnaz Gürcan Bulut¹
Kafiye Özlem Alp²

How to Cite This Article

Gürcan Bulut, G. & Alp, K. Ö. (2024). "Güzel Sanatlar Liselerinde Performans Sanatına Yönelik Uygulama ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:12; pp:2429-2443. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14569563>

Arrival: 27 November 2024
Published: 30 December 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma birinci yazar Gülnaz Gürcan Bulut'un ikinci yazar Kafiye Özlem Alp danışmanlığında Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi alanında yazdığı, makale ile aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Öğretmen, Özel Sektör, Güzel Sanatlar Eğitimi, Sivas, Türkiye. ORCID: 0009-0008-5308-614X

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2444-8446

Performans sanatı Almanya, Fransa, Japonya, Avusturya gibi birçok ülkede etki gösterdiği gibi ülkemizde de etkisini göstermiştir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de Performans sanatına yönelik akademik çalışmalar mevcuttur. Çoğunluğu yüksek lisans tezi olmak üzere çok sayıda tez, makale ve kitap bulunmaktadır.

Öncelikle Performans Sanatı eğitimini konu almış olan Çelebi (2019) tarafından yazılmış “Yükseköğretim Görsel Sanatlar Eğitiminde Performans Sanatının Kullanılmasına Yönelik bir Uygulama Örneği” isimli doktora tezidir. Bu çalışma Gazi Üniversitesi’nde resim-iş eğitimi alan 11 öğrenciyle yapılmıştır ve Performans Sanatının öğrencilere nasıl etki edeceğini tespit etmeyi amaçlamıştır.

Kantar (2019) tarafından hazırlanmış olan “Bedenin Ezoterik Yolculuğu: Performans Sanatı” adlı çalışma Performans Sanatının ortaya çıkışını etkileyen süreçlerle birlikte, ifade aracı olarak kullanılan bedeninin ritüalistik bir araç olarak kullanılması bağlamında Performans Sanatının nasıl ruhsal etki alanı yarattığı ele alınmıştır.

Ayteş (2014) tarafından yazılmış olan “Kavram ve Eylem Boyutuyla Performans Sanatı” adlı yüksek lisans tezi Performans Sanatı tarihini oldukça kapsamlı şekilde ele almış bir çalışmadır. Performans Sanatının ilişkili olduğu ya da etkilendiği bütün akımlar, hareketler, olaylar ve oluşumlar çalışma içinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye’de Performans Sanatı tarihi de Türk Performans sanatçıların görüşleriyle desteklenerek ele alınmıştır. Bu araştırma kapsamı itibarıyla Performans Sanatı tarihi için önemli sayılabilecek bir çalışmadır.

Aşık (2011) tarafından yazılmış olan “İfade Aracı Olarak Beden: 1990 Sonrası Çağdaş Türk Sanatı’nda Performans Sanatı” isimli yüksek lisans tezi bedeninin Performans Sanatı ile ilişkisi ve Performans Sanatının ne olduğunun anlatıldığı bu çalışma, 1990 sonrasındaki Çağdaş Türk Sanatının gelişim sürecinin ne olduğuna dair açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Performans Sanatının Türk sanatında ne zaman ve nasıl kendini gösterdiği ele alınmıştır. Çalışma Çağdaş Türk Sanatındaki Performans Sanatı ve sanatçıları hakkında kapsamlı bilgiler vermektedir.

Önceki yıllara göre Performans Sanatı konulu çalışmalarda artış olduğu söylenebilir. Fakat Türkiye’de Performans Sanatı ve Türk Performans sanatçılarına yönelik kaynakların ve çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

Performans Sanatının akademik ve sanatsal düzeyde kabul görmüş bir sanat olması, gelişen teknolojik imkanlar sayesinde gerçekleşen performansların herkese ulaşması ve güncel sanat pratiklerinde önemli bir yer tutması nedeniyle, özellikle her düzeydeki sanat eğitimi öğrencilerinin Performans Sanatını daha kapsamlı öğrenmeleri ve bilinirliğinin artırılması önemli görülmektedir. Yurtdışında Performans Sanatının bilinirliğini sağlamak ve önemini anlamak için Performans Sanatı eğitimleri verilmektedir. Performans Sanatı 1970’li yıllarda kendi başına özgün bir sanatsal anlatım aracı olarak kabul edilmiştir. Öyle ki uluslararası sanat merkezlerinde, müzelerin sponsorluğundaki festivallerde yer alan Performans Sanatı, sanat okullarında ders olarak işlenmeye başlanmıştır. 1979 yılında ilk Performans sanatı tarihi basılmıştır” (Aydoğan, 2008).

20. yüzyılın ikinci yarısında disiplinlerarası özelliğiyle dikkat çeken ve ancak 1970’lerde başlı başına bir tür olarak kabul edilmeye başlanan Performans Sanatı, "Beden Sanatı", "Happening", "Aksiyon" gibi çeşitli başlıklar altında gündeme gelmiş, Sitüasyonizm, Fluxus, Feminist Sanat, Arazi Sanatı gibi farklı akımlar dahilinde de uygulanmıştır. İzleyici önünde "sahnelenen" bir tür olması açısından tiyatroyla benzerliği gündeme gelen Performans Sanatının, özünde Kavramsal Sanat’ın bir kanadı olarak gelişme gösterdiğini, tiyatroyla olan ilişkisinin görsel sanatlarla olan ilişkisinden daha mesafeli olduğunu vurgulamak gerekir. Performans sanatı, tiyatro kadar şiiri, müziği, dansı da içerebilen sınırsız bir yaklaşımlar bütünüdür (Antmen, 2009).

Performans sanatı disiplinler arası bir sanat olarak bu sanat dallarını kapsadığı gibi sanattaki malzeme kavramına da köklü bir değişiklik getirmiştir. Performans sanatının bedeni sanat malzemesine dönüştürmesi, onu çoğunlukla hazırlıksız performanslar sergilemek için kullanması, sanatçının beden üzerindeki gücünü, yaratıcılığını ve bedeni bir ifade aracı olarak nasıl özgürce kullandığını göstermektedir. Sanatçının kendisi de özgürdür. Çünkü kaygı ve korkularını büyük ölçüde yok etmiştir. Performans sanatçıları, toplumda gelişen ve değişen durumlara tepki göstermek, karşı çıkmak ve bireyin varlığını, toplumdaki yerini savunmak için bedeni kullanmışlardır. Alp, bunu şu şekilde ifade etmektedir; “Modern toplumda yok olan ve fark edilmeyen bireyin, bedenini geleneksel toplumsal normların ötesinde görünür biçimde dönüştürmesi bir varlık, kimlik ve aidiyet mücadelesi olduğu gibi, bu geleneksel normlara bir karşı duruşu da içermektedir” (2014: 353).

Performansın temelinde düşünce ve düşünceyi ortaya koyma fikri vardır. Performans, düşünceyi, duruşu, baş kaldırmayı beden ve performatif temsille iletmenin bir yoludur aslında.

Sanat kişide güzel duygular uyandıran, kişinin hem duyularına hem duygularına hitap eden çalışmalar bütünüdür. İnsanlığın ilk zamanlarından beri varlık gösteren farklı şekillerde ortaya konulan sanat zamanın ruhunu ve izlerini taşır ve ait olduğu dönem ve kültür hakkında da bilgi verir. İşte bu noktada sanat eğitiminin gerekliliği ve önemi

ortaya çıkmaktadır. Toplumun sahip olduğu kültürün anlaşılması ve sonraki nesillere aktarılması işlevsel bir sanat eğitimi ile mümkündür.

Sanat eğitimi bireylerin nitelikli yetiştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir. Bu nitelikli olma durumu hem iyi bir kişilik gelişimi hem de estetik beğeniye sahip yaratıcı ve duyarlı olma durumu ile ilişkilidir (Artut, 2009; Erinç, 2004; İlhan, 2003; Kırıçoğlu, 2002; Okvuran ve Metinnam, 2013; Özsoy, 2007; San, 2003). Eğitimin bireyler üzerindeki etkisine bakılınca toplumların gelişip ilerlemesi için ne kadar büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Sağlıklı düşünebilen, bilinçli bireylerin yetiştirilmesi eğitimin niteliğinin ve kapsamının ne olduğuyula doğrudan bağlantılıdır. Eğitim, kültürün yaşatılmasına ve bilgi birikimiyle aktarılmasına olanak sağlar. Bu noktada bireylerin bilinçli ve duyarlı davranmaları aldıkları sanat eğitimi ile de ilgilidir. Çünkü sanat eğitimi almış bireyler kültürene, çevresine ve sahip olduklarına karşı daha duyarlı davranır. Yaratıcı ve eleştirel düşünme becerisi geliştiği için olaylara, durumlara karşı nasıl yaklaşması gerektiğini bilir ve etkileyici çözümler bulur.

Sanat eğitimi, yaratıcılık eğitiminin ön planda tutulduğu, iraksak düşünmenin geliştirildiği, her öğrencinin kişisel gelişimi ve eğilimleri paralelinde yönlendirilmeye çalışıldığı en güvenilir ortamlardan biridir. Temel amaçları, çocuğu/genç, görmeye, aramaya, sormaya, deneme yapmaya, sonuçlandırmaya yönelik olan sanat eğitimi, eğitimin her kademesinde kesintiye uğramadan devam etmelidir (S.Buyurgan ve U. Buyurgan, (2020).

Performans Sanatı eğitimi alan bireyler çağdaş sanat, modern dönem hakkında bilgi sahibi olacak ve içinde yaşadıkları modern dönemdeki sanatın amacını ve işlevini öğreneceklerdir. En önemlisi Performans Sanatı eğitimi ile sanatta sınırların olmadığını, sanatın ne kadar özgürleştiğini öğreneceklerdir.

Performans sanatı, kavramları, eylemleri ön planda tutan bir temsil anlayışına sahip olduğu için Güzel Sanatlar liselerinde sanat eğitimi alan öğrencilere kapsamlı öğretilmesi hatta ayrı bir ders olarak verilmesi sanatçı, sanat eğitmeni adayları olan bu gençlerin duygu, düşünce ve yaratıcı dünyalarının zenginleşmesine katkı sağlayacak ve sanat yoluyla fikirlerin, düşüncelerin ön plana çıkarılmasının ve aktarılmasının nasıl mümkün olacağını öğretecektir. Performans Sanatı eğitimi öğrencilerin eğitimini aldıkları sanatla bütünleşmesini sağlayacaktır. Öğrenciler, performatif ifade ile, sanat eserinin kendisi, malzemesi, hem de sanatçısı olma imkanı elde edecekleri için sanatı, kendi yaşamları ve bedenleriyle özdeşleştirebileceklerdir.

Öğrencileri bir çok yönden geliştireceğine, onlara farklı bir dünya görüşü kazandıracağına inanılan performans sanatının tanınması ve uygulama alanı bulması, özellikle güzel sanatlar liselerinde okuyan öğrenciler için daha büyük bir önem arz etmektedir. Güzel sanatlar liselerinin ders kitapları ve müfredat programları incelendiğinde yalnızca 12. Sınıf ders kitabında ve müfredat programında çok az yer verilmiş olduğu görülen Performans Sanatının tanıtımı, uygulanması ve öğrenci görüşleri bu çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Amaç

Araştırmanın amacı Sivas Merkez’de bulunan Sivas Muzaffer Sarısözen Güzel Sanatlar Lisesinin Görsel Sanatlar Bölümünde 11. sınıfta eğitim gören 14 öğrenciye Performans Sanatını teorik olarak tanıtmak ve öğrencilerin süreç sonunda bir performans ortaya koymasının ardından, görüşlerinin alınıp Performans Sanatına yönelik tutumlarında ne yönde değişim olduğunu tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranmıştır.

1. Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bilgilerine ilişkin öntest sonuçları nasıldır?
2. Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik tutumlarına ilişkin öntest sonuçları nasıldır?
3. Öğrencilerin performans ortaya koyma becerileri nasıldır?
4. Öğrencilerin sanat malzemesi olarak beden kullanımı hakkındaki farkındalıkları nedir?
5. Öğrencilerin beden kullanarak performans geliştirme ve uygulama yeterlilikleri nasıldır?
6. Öğrencilerin ilk ve son görüşleri arasında anlamlı bir fark var mıdır? Varsa ne yönde olmuştur?

Önem

“Sanat nedir? sorusuna verilen ilk cevap (hiç değilse Batı’da) sanatı bir yansıma, benzetme, ya da taklit olarak görme eğilimindeydi. Sanat eserlerinde gördüğümüz, doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserinde bize bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki” (Moran, 2020). Yapılan bu tanım her ne kadar klasik anlamdaki sanat için yapılmış olsa da aslında Performans Sanatı içinde geçerliliği vardır. Performans Sanatında eserden ziyade bir performans vardır ve tekrarı olmayan bu performanslarda hayatı yansıtır. Hayatı yansıtmının da ötesinde onun içinde var olan bu sanat türünü tanıtmak ve tanıtılmasına kaynaklık etmek bu araştırma için çok önemlidir. Bu araştırma uygulamasının yapıldığı okuldaki gibi sanat eğitimi veren kurumlarda yaparak, yaşayarak gerçekleşen üretim sürecinden çok ortaya çıkacak ürüne önem verildiği bilinmektedir ancak ortaya çıkan sanatsal ürünün

yaratım süreci çok daha önemlidir. Sanatçının ya da sanatçı adaylarının bu ürünü benimsemeleri aslında sürece odaklandıklarında, bunu performansa dönüştürdüklerinde mümkündür. Uygulama kapsamında öğrenciler ile bu yönlü çalışılmıştır. Sanat eğitimi verilen okullarda derslerin hem performansa dönüştürülmesi hem de Performans Sanatı dersi verilmesinin öğrencileri çok yönlü geliştirebileceğini, araştırmanın gösterdiği düşünülmektedir.

Kurtoğlu'na göre "Performans Sanatı sadece sanatçının radikal dili değil aynı zamanda çeşitli kolektif grupların ve kalabalıkların da muhalif dilini, sokağın sesini ifade etmektedir" (2019). Performans Sanatı ayrıca sanat ile toplum arasındaki sınırları kaldırmış, toplumun içine girerek bireylere temas etmiştir. Aynı zamanda bedeninin de sanat malzemesine dönüştürülerek topluma verilmek istenen mesajın daha kolay anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda sanatı kamusal alanlara taşımak ve bunu yaygınlaştırmak Türkiye gibi bir ülkede oldukça önemli ve bir o kadar da zor bir iştir. Bunun için yeniliklere açık ve aktif bir yaş grubu olan lise çağındaki bireylere bu yönde eğitim vermek, kamusal alanda çalışmalar yaptırmak çok faydalı olacaktır. Kamusal alanda yapılacak çalışmayı planlamanın öğrencinin hayal dünyasını geliştireceği ve bunu başkalarının önünde göstermenin öğrencilerin özgüvenini arttıracak çalışmada görülmektedir.

Klasik anlamda performans sanatı, yapma eylemidir. Temsil değil, anlatma değil, yediden canlandırma değil, sadece yapmaktır. Canlı ve gerçektir. Doğrudan eylemdir. Bir metni prova etmek veya bir hikâyeyi sahnelemek değil, tersine kişinin hayatından bir parça ile yapılan bir deneydir. Eğlence ile değil, öğrenme tutkusunu ile alakalıdır (Arsem, 2019).

Bu kadar canlı ve bu kadar gerçek bir sanatın, eğitimin içine dahil edilmesi, geleceğin sanatçı, sanat eğitmeni ya da sanat tarihçisi adayı öğrencilere verilmesi onların sanatı yaşayarak hissederek anlamlarına ayrıca yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerine de katkı sağlayacaktır. Bu araştırma belirtilen sebeplerle güzel sanatlar liselerinde okutulan çağdaş sanat derslerine, bir ders olarak eklenebilecek Performans Sanatına kaynaklık edeceği, öğretmenlere yeni bir vizyon kazandıracak için önemlidir.

Çağdaş Sanat içinde yer aldığı, Türkiye dahil birçok ülkede var olduğu için bu sanatın tanıtılması ve bilinmesi önemlidir. Performans Sanatı genç kültüre hitap ettiği için genç neslin bunu anlaması ve benimsemesi gereklidir. Bu araştırmanın güzel sanatlar lisesinde okuyan bir grup öğrenciye Performans Sanatını tanıtmayı ve bu öğrenciler ile bir performans gerçekleştirip bedeninin sanat üzerindeki etkisi ve sanattaki önemini vurgulaması aynı zamanda öğrencilerin sanata bakış açılarına farklı bir boyut kazandırıp aslında sanatın ne kadar hayatın içinde olduğunu da göstermeye çalışması önemlidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada öğrencilere Performans Sanatı ve önde gelen sanatçıları hakkında temel teorik bilgiler verilmiş ve sürecin sonunda öğrencilerin bir performans ortaya koymaları istenmiştir. Araştırmanın amacı öğrencilerin Performans Sanatına yönelik görüşlerinin alınıp Performans Sanatına yönelik tutumlarında ne yönde değişim olduğunu tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda veri elde etmek için nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Nitel ve nicel verilerin birlikte kullanıldığı araştırma yöntemi, karma araştırma yöntemi olarak adlandırılmaktadır. "Karma yöntemler araştırması, son yıllarda farklı disiplinlerde ve ülkelerde popülerlik kazanan ve araştırmacılara farklı metod, metodoloji ve paradigmaları bir arada kullanarak araştırma sorularına cevap arama imkânı veren bir yaklaşımdır" (Toraman, 2021).

Bu araştırma içiçe/gömülü desenle hazırlanmış bir karma yöntem araştırmasıdır. İçiçe desen ya da gömülü desen olarak da ifade edilen bu yaklaşımda sıralı ya da eş zamanlı olarak toplanan veriler, birinin diğerini desteklemesi için kullanılır. Nicel ve nitel olarak toplanan verilerden biri baskın diğeri ise destekleyici olarak kullanılmaktadır. Nicelde zayıf deneysel desenli, nitelde ise durum çalışması olan bu çalışmada nitel veriler nicel verileri desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim yılının birinci döneminde Sivas Merkez'de bulunan Sivas Muzaffer Sarısözen Güzel Sanatlar Lisesinin Görsel Sanatlar Bölümünde 11. sınıfta eğitim gören 23 öğrenciden gönüllü 14 öğrenci oluşturmuştur. Gönüllü öğrencilerin cinsiyet dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubundaki Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Toplam öğrenci sayısı	14
Kız Öğrenci Sayısı	10
Erkek Öğrenci Sayısı	4

Veri Toplama Araçları

Çalışma grubunun seçildiği Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Muzaffer Sarısözen Güzel Sanatlar Lisesinde araştırma uygulamasının yapılması için gerekli olan izin Sivas İl Millî Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır.

Araştırma uygulaması 12 Ekim – 4 Aralık 2023 tarihleri arasında beş hafta, 15 saat şeklinde planlanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma karma yöntem araştırması olduğu için birden fazla veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu araçlar aşağıda detaylandırılmıştır.

Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği

Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik tutumlarını ön test – son test olarak ölçmek için, Çelebi (2019) tarafından yazılmış olan *Yükseköğretim Görsel Sanatlar Eğitiminde Performans Sanatının Kullanılmasına Yönelik Bir Uygulama Örneği* isimli doktora tezinde araştırmacının kendisi tarafından uzman görüşleri ve onayı alınarak hazırlanmış olan ölçek, ölçek sahibinin izni alınarak kullanılmıştır. Ölçeğin alındığı çalışmada ölçeğe dair geçerlik güvenilirlik kanıtlarına yer verilmemiştir. Bu ölçek öğrencilere araştırma uygulamasının başında öntest, uygulama sonunda ise sontest olarak tekrar sunulmuştur.

Öğrencilerin Bilgi Düzeyini Ölçen Açık Uçlu Sorular

Araştırmaya katılacak öğrencilerin Performans Sanatına ve sanatçılara yönelik bilgi düzeylerini ölçmek için, araştırmacı tarafından, resim iş alanında Doç. Dr, yeni medya alanında Doç, Dr. ve aynı zamanda ölçme değerlendirme alanında eğitim almış bir akademisyen ve güzel sanatlar liselerinde eğitim veren ayrıca güzel sanatlar alanında yüksek lisans düzeyinde eğitime sahip bir öğretmenin görüşü alınarak ve yazım ve dil kuralları Dr. düzeyinde eğitime sahip başka bir uzman tarafından kontrol ettirilerek, hazırlanmış açık uçlu beş sorudan oluşan bir sınav, uygulama öncesinde öğrencilere uygulanmıştır. Aynı sınav beş hafta, 15 saatlik uygulama ve öğrencilerin gerçekleştirdiği performanstan sonra tekrar uygulanmıştır. Buna göre öğrencilerin bilgi düzeylerinde bir değişiklik olup olmadığı sınav sonuçları karşılaştırılarak tespit edilmiştir.

Araştırmacı Gözlem Notları

Gözlem nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama yöntemlerinden biridir. “Günümüzde gözlem veri toplama aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Gözlem yoluyla araştırmacı katılımcıların günlük uygulamalarını belgeleyerek, onların deneyimlerini daha iyi anlamaya çalışır” (Işık ve Semerci, 2019). Gözlem eğitim araştırmalarında da sıklıkla tercih edilen bir tekniktir. “Gözlem tekniğinin en kuvvetli yönü, daha yansız veri toplama olanağının bulunmasıdır” (Karasar, 2022). Araştırmacı çalışma süresi boyunca öğrencilerin çalışmaya yönelik ilgi ve tutumlarını gözlemlemiş ve bunları not almıştır. Araştırmacının 10 yıllık eğitimci deneyime sahip olması gözlem sürecini kolaylaştırmıştır. Herhangi bir pilot uygulaması yapılmayan bu çalışma ve gözlem süreci bir form kullanılmadan yazıya dökülerek kayıt altına alınmıştır. Bu gözlemin amacı hem süreci hem de bu süreçte öğrencilerin nasıl davrandığını ve yaklaşımlarını kayıt altına almaktır. Bu veri ölçme aracının geçerlik ve güvenilirliğini kanıtlamak için bir diğer veri toplama aracı olan fotoğraf ve video görüntüleri kullanılmıştır.

Öğrenci Notları

Bu araştırmanın amacı Görsel Sanatlar Lisesinde eğitim gören öğrencilerin Performans Sanatına yönelik tutumlarını tespit etmek olduğu için öğrencilerin süreç içindeki görüşleri ve gözlemleri oldukça önemli olmuştur. Bu yüzden öğrencilerin her hafta için gözlem ve görüşlerini yazmaları istenmiştir ve bu öğrenci notları araştırmanın önemli veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Fotoğraf ve Video Görüntüleri

Fotoğraf ve video görüntüleri nitel veri toplama araçlarındandır. Bu veri toplama yöntemi çalışma ortamı ve öğrencilerin çalışma boyunca sahip oldukları durumlara yönelik somut veriler sunmuştur.

Araştırmacı süreç boyunca gerçekleşmiş olan bütün durum ve olayları fotoğraflar ve videolarla kayıt altına almıştır. Bu veri toplama araçları diğer veri kaynaklarını da destekler nitelikte oldukları için önemlidir.

Verilerin Analizi

Bu araştırma karma desenli bir çalışma olduğundan dolayı veri elde etmek için nicel ve nitel veri toplama yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Ön test son test olarak kullanılmış olan nicel veri kaynaklarından Öğrencilerin Bilgi Düzeyini Ölçen Açık Uçlu Sorular Wilcoxon işaretli sıralar testi (Wilcoxon signed-ranks test) ile, Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği ise Bağımlı Örneklem t-testi ile incelenmiştir. Böylelikle öğrencilerin testlere verdikleri yanıtlar karşılaştırılmış ve buna göre değerlendirme yapılmıştır. Aynı zamanda nitel veriler olan araştırmacı gözlem notları, öğrenci notları, fotoğraflar ve video kayıtlarının içerikleri detaylı bir şekilde analiz

edilmiştir. Bu veriler birbirini tanımayan uzmanlar tarafından kontrol edilmiştir. Uzmanların görüşleri karşılaştırılmış ve sonuçların tutarlığı olduğu görülmüştür. Araştırmanın deseni olan içiçe/gömülü desenin gerektirdiği gibi nicel ve nitel veriler birbirini destekleyerek kullanılmıştır. Bu çalışmada da nitel veriler nicel verilerin destekleyicisi olarak kullanılmış ve bulgularda da bu bağlamda ele alınmışlardır.

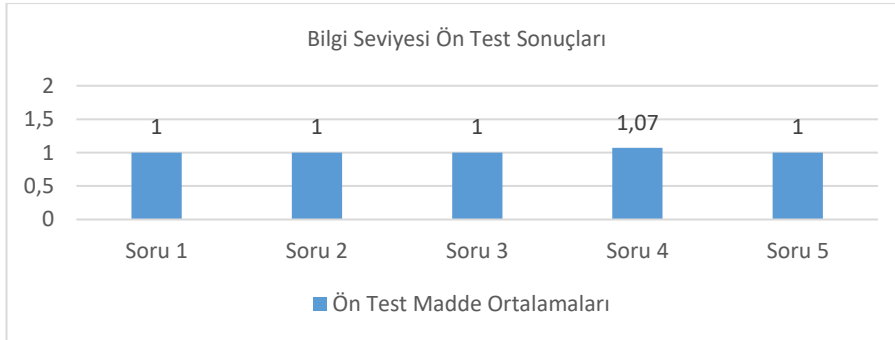
Araştırmacıdan kaynaklı herhangi bir yanlılık durumunun oluşmaması için verilerin toplanmasında ve çözümlenmesinde, uzman görüşlerine başvurulmuştur. Öntest ve sontest olarak uygulanmış olan nicel veriler, ölçme araçları uygulandıktan sonra, nitel veriler ise haftalık toplandığı için her hafta uzmanlarla paylaşılmıştır ve değerlendirmeleri alınmıştır. Araştırmanın uzman grubunu resim iş alanında Doç. Dr, yeni medya alanında Doç, Dr. ve aynı zamanda ölçme değerlendirme alanında eğitim almış bir akademisyen ve güzel sanatlar liselerinde eğitim veren ayrıca güzel sanatlar alanında yüksek lisans düzeyinde eğitime sahip bir öğretmen oluşturmaktadır.

BULGULAR

Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı "Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bilgilerine ilişkin öntest sonuçları nasıldır?" olarak belirlenmiştir. Bu alt amacın yanıtını bulabilmek için Öğrencilerin Bilgi Düzeyini Ölçen Açık Uçlu Sorular ön test olarak uygulanmıştır. Bu test beş tane açık uçlu sorudan oluşmuştur. Testin birinci sorusu "Performans Sanatı nedir? Tanımlayınız.", ikinci sorusu "Performans Sanatının ortaya çıkmasına etki eden olaylar ve akımlar nelerdir?", üçüncü sorusu "Performans Sanatının önde gelen sanatçılarından beş tanesini yazınız.", dördüncü sorusu "Türkiye'deki Performans Sanatı hakkında bilgi veriniz ve üç Türk Performans sanatçısının ismini yazınız.", beşinci soru ise "Performans Sanatını önemli kılan özellik ya da özellikler nelerdir?" olarak hazırlanmıştır. Bu sorular araştırmanın uygulama sürecinde araştırmanın çalışma grubundaki öğrencilere anlatacağı konu başlıkları doğrultusunda hazırlanmıştır.

Bu sorulara öğrencilerin cevap verme veya yarım cevap verme durumları "2=Biliyor" şeklinde, cevap vermemeleri, boş bırakmaları durumu ise "1=Bilmiyor" şeklinde kodlanarak ortalamalar hesaplanmıştır. Öğrencilerin yukarıdaki sorulara verdikleri cevapların ortalamaları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Performans Sanatına Yönelik Bilgi Düzeyini Ölçen Ön Test Sonuçları

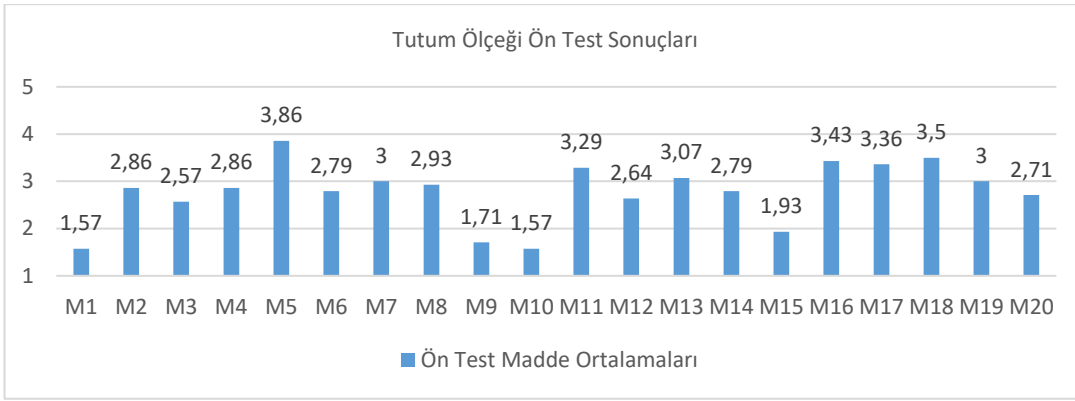
Şekil 1'e göre yapılan ön test sınavında 14 öğrencinin de sorulara cevap veremediği, boş bıraktığı ve yanlış cevaplar verdiği anlaşılmaktadır. Ancak sadece 4. soruya bir öğrenci cevap vermiştir bundan dolayı da madde ortalaması 1,07 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum uygulama öncesinde öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bilgi düzeylerinde hazır bulunuşluklarının düşük olduğu ve konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacı "Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik tutumlarına ilişkin öntest sonuçları nasıldır?" olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği öğrencilere uygulanmıştır. Bu ölçek beşli Likert Tipi (5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Kararsızım, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum) 20 maddeden oluşan bir anketir. Araştırmada tutum maddelerine verilecek cevaplar için beşli dereceleme tercih edilmiştir.

Bu anketin sonucunda öğrencilerin her bir maddeye verdiği cevapların ortalaması Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2: Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği Ön Test Sonuçları

Şekil 2 incelendiğinde öğrencilerin Performans Sanatına yönelik cevapladıkları değerlendirme anketinde, maddelerin ön test sonucundaki ortalamalarının 1,57 ile 3,86 arasında değiştiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin cevap ortalamalarına bakıldığında genel olarak “Kesinlikle Katılmıyorum” ile “Katılıyorum” arasında bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Bu durum uygulama öncesinde öğrencilerin Performans Sanatına yönelik ilgilerinin düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Üçüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacı “Öğrencilerin performans ortaya koyma becerileri nasıldır?” olarak belirlenmiştir. Araştırmada teorik bilgilerin yanında uygulamaya da yer verilmiştir. Öğrencilere dünyadaki ve Türkiye’deki önemli sanatçılar ve performansları anlatılmış bu performansların fotoğraf ve videoları gösterilmiştir. Her performans tam anlamıyla anlaşıldıktan sonra öğrenciler bu performanslardan bazılarını canlandırmıştır. Bunlardan ilki Jackson Pollock’un “action painting” tarzında resim çalışmasıydı. Daha sonra sırasıyla Yoko Ono’nun “Cut Piece”, Marina Abramoviç’in “The Artist is Present”, Joseph Beuys’un “Amerikayı Seviyorum Amerika’da Beni” performansları ve Türk Performans sanatçısı Nezaket Ekici’nin “Kişisel Harita” isimli performansı uyarlanarak canlandırılmıştır.

Öğrenciler performansları canlandırırken fotoğraf ve video görüntüleri alınmıştır. Görüntüler uzmanlar tarafından holistik rubrik kullanılarak ve performansların orijinalleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. bu görüntüler öğrencilerin başta çekingen davrandıkları fakat daha sonra daha rahat hareket ettikleri şeklinde yorumlanmıştır. Uzman görüşlerini desteklemek ve öğrenci görüşlerinin duruma etkisi olup olmadığını görmek için araştırmacı gözlem notlarına ve öğrenci notlarına bakılmıştır. Araştırmacı gözlem notlarının uzman görüşleriyle tutarlı oldukları görülmüştür. Öğrenci notlarında ise performansları canlandırırken, “Çok eğlendik.”, “Sanatçıların performanslarını yapmak çok hoşumuza gitti.” şeklinde yorumlar olduğu görülmüştür. Uzmanlar öğrencilerin süreci keyifli bulmaları, onların başarılı performans canlandırmalarına olumlu etki etmiş olabileceği şeklinde de görüş belirtmişlerdir.

Bu bulgulara genel olarak bakıldığında öğrencilerin performans ortaya koyma becerilerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Dördüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacı “Öğrencilerin sanat malzemesi olarak beden kullanımı hakkındaki farkındalıkları nedir?” olarak belirlenmiştir. Bu alt amacın belirlenmesindeki temel hedef Performans Sanatında bedenin ne kadar büyük öneme sahip olduğunun öğrenciler tarafından kavranmasını sağlamaktır. Bunun için önce teorik bilgilerin verildiği eğitimin uygulama sürecinde, Performans Sanatında bedenin yeri ve önemi sürekli dile getirilmiştir.

Bu alt amaç bulgularına ulaşmak için uygulama sürecine ve bütün nitel ve nicel veri toplama araçlarına bakılması gerekmektedir. Bu verilerden elde edilen bulgular uygulama sürecinin başında öğrencilerin Performans Sanatını tanımadığı gibi sanat malzemesi olarak beden kullanımını da bilmediklerini, bu konuda bir farkındalıklarının olmadığını fakat süreç devam ettikçe bu durumun değiştiği görülmüştür.

Öğrencilere ön test ve son olarak uygulanan Performans Sanatına Yönelik Bilgi Düzeyini Ölçen Açık Uçlu Soruların birinci sorusu olan “Performans Sanatı nedir?” sorusuna öğrencilerin uygulamanın başında “Bilmiyorum.” şeklinde verdikleri yanıtın onların beden kullanımına yönelik bir farkındalıkları olmadığını belirtirken, uygulamanın sonunda bu soruya verdikleri yanıtların içinde “beden ile yapılan sanat” ifadesinin yer alması öğrencilerin farkındalık kazandığını göstermektedir. Benzer şekilde ön test son test olarak uygulanmış olan Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeğinin 20. maddesi olan “Performans Sanatı bedeni sanat nesnesine

dönüştürür.” ifadesine “Kararsızım” olarak verilmiş yanıtların son testte “Kesinlikle katılıyorum” ve “Katılıyorum” olarak değişmesi de bu konuya yönelik farkındalık oluştuğu yönünde yorumlanabilir.

Araştırmacı gözlem notlarına göre öğrenciler Performans Sanatında beden malzemesi olarak kullanılması konusunu kavramışlardır ancak beden sanat malzemesi olarak kullanılmalı mı kullanılmamalı mı noktasında kararsız oldukları görülmüştür. Öğrenci notlarında ise Performans Sanatının beden ile yapılan bir sanat olduğunu öğrendiklerini belirten ifadelerin yer aldığı görülmüştür. Son olarak ise fotoğraf ve video görüntülerine bakılmıştır. Buradan elde edilen bulgulara göre sanat malzemesi olarak beden kullanımına yönelik farkındalığın ne olduğunun anlaşıldığı zamanın öğrencilerin performans canlandırmaları ve performans gösterisi yaptıkları zaman olduğudur. Fotoğraf ve videoları analiz eden uzmanların yorumlarına göre sanatçı performanslarını canlandırmak öğrencilerin sanatçılarla empati kurmasına olanak sağlayarak onların bedeni nasıl sanat malzemesi olarak kullandıklarını anlamalarını kolaylaştırmış böylece farkındalıklarını üst seviyeye çıkarmıştır. Bütün bu bulgular, öğrencilerin sanat malzemesi olarak beden kullanımı hakkındaki farkındalıklarının uygulamanın başında yetersizken sonunda yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Beşinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt amacı “Öğrencilerin beden kullanarak performans geliştirme ve uygulama yeterlilikleri nasıldır?” olarak belirlenmiştir. Uygulama boyunca sanatçının bedenini nasıl sanat malzemesine ve nesnesine dönüştürdüğüne dikkat çekilmiştir. Yedinci alt amaçta anlatılmış olan öğrencilerin performans canlandırmaları onların beden kullanarak performans geliştirme ve uygulama durumlarının olumlu yönde şekillenmesine katkı sağlamıştır.

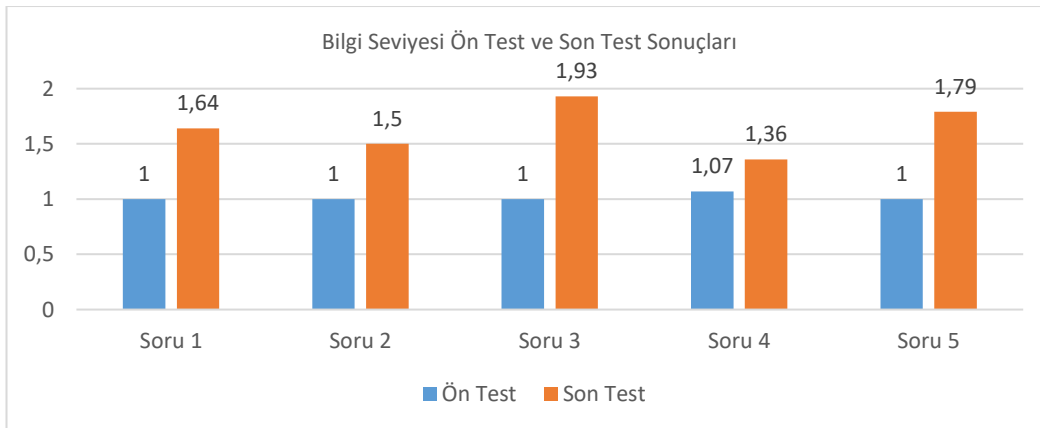
Uygulamanın sonunda öğrencilerden bir performans geliştirmeleri istenmiştir. Başka sınıflardan öğrencilerin izleyeceği ve katılacağı bir performans olacağından dolayı öğrenciler alanlarıyla ilgili olan ve rahat yapabileceklerine inandıkları eylem resmi konulu bir performans yapmayı tercih etmişlerdir.

Çalışma grubundaki öğrenciler, okullarının etkinlik salonunda yere serili büyük bir resim kağıdına boyaları dökerek performansa başlamıştır. Kimisi fırçayla, kimisi eliyle kimisi de tahta ve çubuklarla boyaları dağıtmıştır. Daha sonra performansı izleyen öğrencilerden birkaç kişi katılarak performansı sürdürmüştür. Performans fotoğraf videoyla kayıt altına alınmıştır.

Buradan elde edilen bulgular yorumlandığında öğrencilerin beden kullanarak performans geliştirme ve uygulama yeterliliklerinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Araştırmacı, öğrencilerin performansı gerçekleştirirken özgüvenli ve çalışmaya hâkim olduğunu gözlemlemiştir. Çekilen fotoğraf ve video görüntülerini inceleyen uzmanlar öğrencilerin yaş grubuna göre ve öğrendikleri sanat dalının onlar için yeni olmasına rağmen başarılı bir çalışma ortaya koydukları yönünde görüş belirtmişlerdir.

Altıncı Alt Amaca İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı ve son alt amacı “Öğrencilerin ilk ve son görüşleri arasında anlamlı bir fark var mıdır? Varsa ne yönde olmuştur?” olarak belirlenmiştir. Alt amaç bulguları için öncelikle ön test ve son test sonuçları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Öncelikle öğrencilerin bilgi düzeyini ölçen açık uçlu soruların Şekil 3’te hem ön test hem son test madde ortalamaları verilmiştir.

Şekil 3: Performans Sanatına Yönelik Bilgi Düzeyini Ölçen Ön ve Son Test Sonuçları

Şekil 3’e bakıldığında son testte tüm soruların madde ortalamasının yükseldiği görülmektedir. Bütün bu bulgulardan yola çıkarak öğrencilere verilen Performans Sanatı eğitiminin onların Performans Sanatına yönelik bilgi düzeyini değiştirmede kesinlikle etkili olduğu söylenebilir. Zira öğrencilerin cevaplarının beş sorunun

tamamında olumlu anlamda bir değişim gösterdiği bulunmuştur. Bu durum ön testten sonra yapılan Performans Sanatı uygulamasının son testte maddelerin ortalamasını artırarak öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bilgi seviyesini değiştirdiğini göstermektedir.

Öğrencilerin Performans Sanatı hakkındaki bilgi seviyesini ölçen sorulara verdikleri ön test ve son test yanıtlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediği Wilcoxon Signed Ranks Testi (Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi) ile incelenmiştir. Verilerin normal dağılım göstermemesi ve cevapların iki kategoride (1= Bilmiyor, 2= Biliyor) ele alınmasından yani eşit aralıklı olmamasından dolayı Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. İlk olarak tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Bilgi Düzeyi Testine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Ön test-S1	14	1,00	,000	1	1
Ön test-S2	14	1,00	,000	1	1
Ön test-S3	14	1,00	,000	1	1
Ön test-S4	14	1,07	,267	1	2
Ön test-S5	14	1,00	,000	1	1
Son Test-S1	14	1,64	,497	1	2
Son Test-S2	14	1,50	,519	1	2
Son Test-S3	14	1,93	,267	1	2
Son Test-S4	14	1,36	,497	1	2
Son Test-S5	14	1,79	,426	1	2

Tablo 2’ye göre tüm soruların son test ortalamaları Performans Sanatı uygulamasından dolayı yükselmiştir.

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları ise Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3’e göre soruların tamamında negatif bir sıralama yoktur. Yani tüm sorular için son test puanlarından ön test puanlarının çıkarılmasında negatif bir sıralamaya ulaşılmamıştır. Yine Tablo 3’e göre Soru 1’de 9 adet pozitif sıralama ve 5 tane de eşitlik durumu, Soru 2’de 7 adet pozitif sıralama ve 7 adet eşitlik durumu, Soru 3’de 13 adet pozitif sıralama ve 1 adet eşitlik durumu, Soru 4’de 4 adet pozitif sıralama ve 10 adet eşitlik durumu ve son olarak Soru 5’te 11 adet pozitif sıralama ve 3 adet eşitlik durumu söz konusudur.

Ön test son test karşılaştırmasının anlamlı olup olmadığını gösteren Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi test istatistiği tablosuna göre 14 öğrencinin Performans Sanatı hakkındaki bilgi seviyesini ölçen tüm soruların ön test ve son test ilişki analizinde soruların tamamında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifadeyle tüm soruların son test sonuçları ön test sonuçlarından anlamlı derecede farklılık göstermektedir ($p < 0,05$).

Tablo 3’e göre “Performans Sanatı nedir? Tanımlayınız.” sorusuna ön testte kimse cevap veremezken Performans Sanatı uygulaması sonrası yapılan son testte ise 9 kişi cevap vermiş ve ortalama 1,64 olmuştur. “Performans Sanatının ortaya çıkmasına etki eden olaylar ve akımlar nelerdir?” sorusuna ön testte kimse cevap veremezken uygulama sonrası yapılan son testte ise 7 kişi cevap vermiş ve ortalama 1,50 olmuştur. “Performans Sanatının önde gelen sanatçılarından beş tanesini yazınız.” sorusuna ön testte kimse cevap veremezken son testte ise 13 kişi cevap vermiş ve ortalama 1,93 olmuştur. “Türkiye’deki Performans Sanatı hakkında bilgi veriniz ve üç Türk Performans Sanatçısının ismini yazınız.” sorusuna ön testte bir kişi cevap verirken son testte ise 5 kişi cevap vermiş ve ortalama 1,36 olmuştur. Son olarak “Performans Sanatını önemli kılan özellik ya da özellikler nelerdir?” sorusuna ön testte kimse cevap veremezken son testte ise 11 kişi cevap vermiş ve ortalama 1,79 olmuştur. Bütün bu bulgulardan yola çıkarak ön test sonrası verilen Performans Sanatı ve sanatçıları hakkındaki eğitimin öğrencilerin Performans Sanatı hakkındaki bilgi seviyelerini arttırmada başarılı olduğu ve onları olumlu etkilediği söylenebilir.

Tablo 3: Wilcoxon İşaret Testi test istatistiği

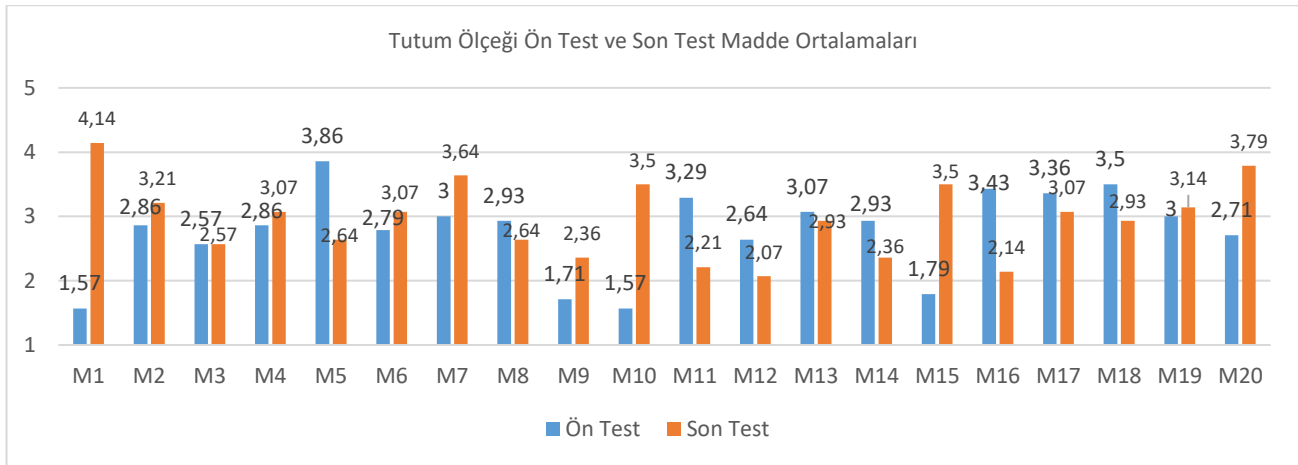
Sıralar ^a	n	Sıra Ort.	Sıralar Toplamı	Z	p
sssjournal.com		International Social Sciences Studies Journal	sssjournal.info@gmail.com		

Soru 1 Son Test-Ön test	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	9	5,00	45,00	-3,000 ^b	,003*
	Eşitlik	5				
	Toplam	14				
Soru 2 Son Test-Ön test	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	7	4,00	28,00	-2,646 ^b	,008*
	Eşitlik	7				
	Toplam	14				
Soru 3 Son Test-Ön test	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	13	7,00	91,00	-3,606 ^b	,000*
	Eşitlik	1				
	Toplam	14				
Soru 4 Son Test-Ön test	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	4	2,50	10,00	-2,000 ^b	,046*
	Eşitlik	10				
	Toplam	14				
Soru 5 Son Test-Ön test	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	11	6,00	66,00	-3,317 ^b	,000*
	Eşitlik	3				
	Toplam	14				

a. Wilcoxon Signed Ranks Test b. Based on negative ranks. * p<0,05

Sonuç olarak öğrencilere uygulanan Performans Sanatı ve sanatçıları hakkındaki beş haftalık uygulamanın öğrencilerin bilgi düzeyleri üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda verilen eğitimin öğrencilerin Performans Sanatı ve sanatçıları hakkındaki bilgi seviyelerini ve tutumlarını olumlu anlamda değiştirerek onlara farkındalık kazandırdığı ifade edilebilir.

Son test olarak uygulanan bir diğer ölçüm aracı ise Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeğidir. Bu ölçeğin hem ön test hem de son test sonucundan oluşan madde ortalamaları tek grafikte gösterilmiştir. Bu grafik Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4: Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Sonuçları

Şekil 4'te her bir maddenin ön test ve son test ortalamaları görülmektedir. Genel olarak bakıldığında son testte 10 maddenin (M1, M2, M4, M6, M7, M9, M10, M15, M19 ve M20) ortalaması yükselirken, dokuz maddenin (M5, M8, M11, M12, M13, M14, M16, M17 ve M18) ortalaması düşmüş ve bir maddenin (M3) ortalaması değişmemiştir. Bütün bu bulgulardan yola çıkarak öğrencilere verilen Performans Sanatı uygulamasının onların Performans Sanatına bakışında kesinlikle etkili olduğu söylenebilir. Ancak 20 maddenin biri hariç hepsinde ortalamaların olumlu ya da olumsuz başka bir ifadeyle artma ya da azalma şeklinde bir değişim gösterdiği bulunmuştur. Bu durum ön testten sonra yapılan Performans Sanatı uygulamasının son testte maddelerin ortalamasını arttırarak ya da azaltarak öğrencilerin Performans Sanatına yönelik tutumlarını değiştirdiğini göstermektedir.

Performans Sanatı uygulamasına katılan 14 öğrencinin Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği uygulama öncesi ön test uygulama sonrası ise son test olarak uygulanmıştır. Her maddeye yönelik öğrencilerin belirttikleri maddelere katılım düzeyleri için ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4'te verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeğine verdikleri ön test ve son test yanıtlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediği Bağımlı Örneklem t-testi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Sonuçları

No	Anket İfadesi/Maddesi	Test	\bar{X}	ss	sd	t	P
1	Performans Sanatı ve sanatçıları hakkında bilgim vardır.	Ön Test	1,57	,756	13	9,467	,000*
		Son Test	4,14	,770			
2	Çağdaş Sanat eğitiminde Performans Sanatına yer verilmelidir.	Ön Test	2,86	,363	13	-1,000	,336
		Son Test	3,21	1,051			
3	Performans Sanatı sergilerine ilgi duyarım.	Ön Test	2,57	,938	13	,000	1,000
		Son Test	2,57	1,399			
4	Performans Sanatının anlaşılmadığını düşünüyorum.	Ön Test	2,86	,770	13	-,543	,596
		Son Test	3,07	1,072			
5	Performans Sanatını merak ederim.	Ön Test	3,86	,663	13	3,319	,006*
		Son Test	2,64	1,277			
6	Performans Sanatının bir sonu yoktur. İzleyenin beyninde hep devam eder.	Ön Test	2,79	,893	13	-1,000	,336
		Son Test	3,07	,997			
7	Performans Sanatı izleyeni etkiler.	Ön Test	3,00	1,038	13	-1,883	,082
		Son Test	3,64	1,336			
8	Performans Sanatını uygulayabilirim.	Ön Test	2,93	,616	13	,635	,537
		Son Test	2,64	1,447			
9	Performans Sanatı hakkında yazılar okurum.	Ön Test	1,71	,914	13	-1,505	,156
		Son Test	2,36	1,216			
10	Performans Sanatına ait videolar hakkında bilgim vardır.	Ön Test	1,57	,756	13	-4,678	,000*
		Son Test	3,50	1,255			
11	Performans Sanatının daha yaygın bir sanat dalı olması gerekir.	Ön Test	3,29	,469	13	3,322	,006*
		Son Test	2,21	1,251			
12	Performans Sanatını kendime yakın bulurum.	Ön Test	2,64	,842	13	1,228	,241
		Son Test	2,07	1,207			
13	Performans Sanatını gerçekleştirmek heyecan vericidir.	Ön Test	3,07	,475	13	,342	,738
		Son Test	2,93	1,542			
14	Performans Sanatını yapmak zordur.	Ön Test	2,93	,267	13	1,472	,165
		Son Test	2,36	1,393			
15	Performans Sanatı gereksizdir.	Ön Test	1,79	,802	13	-4,305	,001*
		Son Test	3,50	1,286			
16	Performans Sanatı sergisinde yer almak isterim.	Ön Test	3,43	1,016	13	3,798	,002*
		Son Test	2,14	,949			
17	Performans Sanatı yapmak kişiye güven duygusu kazandırır.	Ön Test	3,36	,745	13	,939	,365
		Son Test	3,07	1,141			
18	Performans Sanatı yapmak kişinin hayal gücünü geliştirir.	Ön Test	3,50	,760	13	1,593	,135
		Son Test	2,93	1,328			
19	Performans Sanatı kişinin empati yeteneğinin gelişmesine katkı sağlar.	Ön Test	3,00	,877	13	-,332	,745
		Son Test	3,14	1,406			
20	Performans Sanatı bedeni sanat nesnesine dönüştürür.	Ön Test	2,71	,825	13	-3,160	,008*
		Son Test	3,79	1,251			

* p<0,05

(Tablo 4 Devam)

Tablo 4'e bakıldığında yapılan ön test son test ilişki analizinde ifadelerin yedi tanesinde anlamlı bir ilişki bulunurken geriye kalan 13 tanesinde ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Başka bir ifadeyle ön test sonrasında öğrencilere verilen Performans Sanatı uygulamasının yedi ifade de anlamlı bir fark yaratarak, ortalamaları değiştirip farklılığa sebep olduğu ancak 13 ifade de ise anlamlı bir farklılık yaratmadığı hatta bazı maddelerde (Madde 5, Madde 8, Madde 11, Madde 12, Madde 13, Madde 14, Madde 16, Madde 17, Madde 18) son test madde ortalamalarını düşürdüğü görülmektedir.

Yine Tablo 4'e göre "Performans Sanatı ve sanatçıları hakkında bilgim vardır.", "Performans Sanatını merak ederim.", "Performans Sanatına ait videolar hakkında bilgim vardır.", "Performans Sanatının daha yaygın bir sanat dalı olması gerekir.", "Performans Sanatı gereksizdir.", "Performans Sanatı sergisinde yer almak isterim." ve "Performans Sanatı bedeni sanat nesnesine dönüştürür." ifadelerinde ön test ve son test sonuçlarının bağımlı örneklem t testi analizinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. İfadelerin tek tek ortalamalarına bakıldığında "Performans Sanatı ve sanatçıları hakkında bilgim vardır." ifadesinin ortalaması 1,57'den 4,14'e çıkmıştır. Başka bir deyişle bu ifade için öğrencilerin ön testte tutumları "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklindeki, uygulamadan sonra "Katılıyorum" şekline dönüşmüştür. Bu anlamda verilen Performans Sanatı uygulamasının olumlu etki uyandırdığı söylenebilir.

Tablo 4'e göre "Performans Sanatını merak ederim." ifadesinin ön test ortalaması 3,86 iken son testte 2,64'e inmiştir. Öğrencilerin ön test de "Katılıyorum" şeklindeki tutumu uygulamadan sonra "Kararsızım" şeklinde değişim göstermiştir. Bu anlamda verilen uygulamanın olumlu bir etki uyandırmadığı söylenebilir.

Tablo 4'e göre "Performans Sanatına ait videolar hakkında bilgim vardır." ifadesinin ön test ortalaması 1,57 iken son testte 3,50'ye çıkmıştır. Öğrencilerin ön testte "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklindeki tutumu uygulamadan sonra "Katılıyorum" şeklinde değişim göstermiştir. Bu anlamda uygulamanın olumsuz tutumu olumlu hale getirdiği söylenebilir.

Tablo 4'e göre "Performans Sanatının daha yaygın bir sanat dalı olması gerekir." ifadesinin ön test ortalaması 3,29 iken son testte 2,21'e inmiştir. Öğrencilerin ön test de "Kararsızım" şeklindeki tutumu uygulamadan sonra "Katılmıyorum" şeklinde değişim göstermiştir. Bu anlamda verilen uygulamanın olumlu bir etki uyandırmadığı hatta ortalamasının düşmesine neden olduğu söylenebilir.

Tablo 4'e göre "Performans Sanatı gereksizdir." ifadesinin ön test ortalaması 1,79 iken son testte 3,50'ye çıkmıştır. Öğrencilerin ön testte "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklindeki tutumu uygulamadan sonra "Katılıyorum" şeklinde değişim göstermiştir. Bu anlamda verilen uygulamanın olumlu bir etki uyandırmadığı, olumlu tutumu olumsuz hale getirdiği söylenebilir. Zira bu ifadeye verilen olumsuz cevaplar Performans Sanatının gerekli olduğunu, verilen olumlu cevaplar ise gerekli olmadığı anlamını taşımaktadır. Performans Sanatı uygulamasından sonra son testte ifadenin ortalamasının 3,50'ye çıkması öğrencilerin Performans Sanatıyla ilgili bir fikre sahip değilken Performans Sanatı hakkında olumlu düşündüğü ancak uygulamayı gördükten sonra bu olumlu fikirlerinin olumsuzla döndüğünü göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında birçok sebep olabilir. Bunlardan ilki uygulama için ayrılan sürenin yetersiz olması olarak gösterilebilir. Çünkü tarihçesi her ne kadar yakın zamanlı olsa da Performans Sanatı kapsam olarak geniş ve özellikle lise çağındaki öğrenciler için kavranması, özünün tam anlamıyla anlaşılması daha fazla zaman gerektirir. Bir diğer sebebi ise bazı öğrencilerin uygulama derslerine düzenli katılım sağlamamaları ya da bazı sebeplerle derslerden erken ayrılmaları gösterilebilir.

Tablo 4'e göre "Performans Sanatı sergisinde yer almak isterim." ifadesinin ön test ortalaması 3,43 iken son testte 2,14'e inmiştir. Öğrencilerin ön testte "Katılıyorum" şeklindeki tutumu uygulamadan sonra "Katılmıyorum" şeklinde değişim göstermiştir. Bu anlamda verilen uygulamanın olumlu bir etki uyandırmadığı söylenebilir. Zira öğrenciler Performans Sanatı uygulamasını görmeden önce Performans Sanatı sergisinde yer almak konusunda olumlu bir tutum sergilerken uygulamadan sonra tutumları olumsuzla dönmüş ve Performans Sanatı sergisinde yer almak istememe şeklinde değişim göstermiştir.

Tablo 4'e göre "Performans Sanatı bedeni sanat nesnesine dönüştürür." ifadesinin ön test ortalaması 2,71 iken son testte 3,79'a çıkmıştır. Öğrencilerin ön testte "Kararsızım" şeklindeki tutumu uygulamadan sonra "Katılıyorum" şeklinde değişim göstermiştir. Bu anlamda verilen uygulamanın olumlu bir etki uyandırdığı, olumsuz tutumu olumlu hale getirdiği söylenebilir.

Tablo 4'e verilen bağımlı örneklem t testi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmayan ifadeler tek tek bakılması konunun daha iyi anlaşılmasına imkân sağlayacaktır. Buna göre "Çağdaş Sanat eğitiminde Performans Sanatına yer verilmelidir." ifadesinin ortalaması son testte artmasına rağmen öğrencilerin tutumu "Kararsızım" şeklinde devam etmiştir. "Performans Sanatı sergilerine ilgi duyarım." ifadesinin ortalaması ise Performans Sanatı uygulamasından sonra bile değişiklik göstermemiş, aynı kalmış ve öğrencilerin tutumu "Katılmıyorum" şeklinde devam etmiştir. "Performans Sanatının anlaşılmadığını düşünüyorum." ve "Performans Sanatının bir sonu yoktur. İzleyenin beyninde hep devam eder." ifadelerinin ortalamaları son testte artmasına rağmen öğrencilerin tutumu "Kararsızım" şeklinde devam etmiştir. "Performans Sanatı izleyeni etkiler." ifadesinin ortalaması son testte artmış ve öğrencilerin tutumu "Kararsızım" şeklindeyken "Katılıyorum" şeklinde değişim göstermiş ancak anlamlı bir farklılık yaratacak kadar yükselme göstermemiştir. "Performans Sanatını uygulayabilirim." ifadesinin ortalaması son testte düşüş göstermiş ancak öğrencilerin "Kararsızım" tutumu değişiklik göstermemiştir. "Performans Sanatı hakkında yazılar okurum." ifadesinin ortalaması son testte artmış ve öğrencilerin tutumu "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklindeyken "Katılmıyorum" şeklinde değişim göstermiş ancak anlamlı bir farklılık yaratacak kadar yükselme göstermemiştir. "Performans Sanatını kendime yakın bulurum." ifadesinin ortalaması son testte düşüş göstermiş ve öğrencilerin tutumu "Kararsızım" şeklindeyken "Katılmıyorum" şeklinde değişim göstermiştir. "Performans Sanatını gerçekleştirmek heyecan vericidir." ifadesinin ortalaması son testte düşüş göstermiş ancak öğrencilerin tutumu "Kararsızım" şeklinde devam etmiştir. "Performans Sanatını yapmak zordur." ifadesinin ortalaması son testte düşüş göstermiş ve öğrencilerin "Kararsızım" şeklindeki tutumu "Katılmıyorum" şeklinde olumlu anlamda değişmiş ancak yine de anlamlı bir farklılık yaratacak kadar ortalama değişmemiştir. "Performans Sanatı yapmak kişiye güven duygusu kazandırır." ifadesinin ortalaması son testte düşüş göstermiş ancak öğrencilerin "Kararsızım" tutumu değişiklik göstermemiştir. "Performans Sanatı yapmak kişinin hayal gücünü geliştirir." ifadesinin ortalaması son testte düşüş göstermiş ve öğrencilerin tutumu "Katılıyorum" şeklindeyken "Kararsızım" şeklinde değişim göstermiştir. "Performans Sanatı kişinin empati yeteneğinin gelişmesine katkı sağlar." ifadesinin ortalaması son testte artmasına rağmen öğrencilerin tutumu "Kararsızım" şeklinde devam etmiştir.

Son olarak ise araştırmacı gözlem notları ve öğrenci notları değerlendirilmiştir. Buradan edinilen bulgulara göre öğrenciler uygulamanın başında Performans Sanatına yönelik herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları için bir görüş ifade etme konusunda da yetersizlerdi. Uygulama süreci ilerledikçe ve öğrenciler bu sanat dalını tanıdıkça görüşleri de oluşmaya başlamıştır. Beş haftalık uygulamanın sonunda öğrencilerin Performans Sanatına yönelik görüşlerinin çoğunlukla olumsuz olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular öğrencilerin Performans Sanatını bir mantığa oturtamadıkları, yapılmış performansları kolay ve emeksiz buldukları ve bazı performansları da tehlikeli ve riskli buldukları için olumlu tutum geliştiremedikleri şeklinde yorumlanabilir. Öğrenci notlarında “...sanat dediğin emekle yapılması gereken bir şeydir. (Ö3)”, “Performans sanatının tehlikeli olduğunu düşünüyorum... (Ö11)”, “Çok hoşuma gitmedi. (Ö5)” şeklinde ifadeler bu durumun göstergesidir. Fakat bulgular aynı zamanda öğrencilerin uygulamadan keyif aldığını ve eğlendiklerini de göstermektedir. Özellikle performans canlandırmaları ve kendi performanslarını gerçekleştirmeleri öğrencilerin en çok hoşlandıkları süreç olmuştur. “Sanatçıları yavaş yavaş öğrendik ve bilgi sahibi oldum, eğlenceli geçti. (Ö14)”, “Performans gerçekleştirdik eğlenceli bir etkinlikti. (Ö11)”, “Gittikçe ilgimi çekmeye başlıyor hala tam kendime ait hissetmiyorum fakat daha ılımlıyım. (Ö7)”, “Biz performans sanatı yaptık ve biraz daha sevmeme yardımcı oldu. (Ö14)”, “Okulda gösteri yapıldı, öğrencilerle birlikte performans sanatı gerçekleştirildi öğrenciler merakla beklediler ve sonucunu sevdiler gayet iyiydi. (Ö12)” şeklindeki öğrenci notları süreçle ilgili olumlu durumları göstermektedir. Bu notlar sürecin keyifli geçtiğini, öğrencilerin Performans Sanatını öğrendiğini ve hem olumlu hem olumsuz yönde bir görüşe sahip olduklarını göstermiştir. Sonuç olarak öğrencilerin ilk ve son görüşleri arasında fark olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Güzel Sanatlar Liselerinde Performans Sanatına Yönelik Uygulama ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi isimli araştırmanın uygulamasından elde edilen bulgulardan doğan sonuçlara ve önerilere bu bölümde yer verilmiştir.

1. Öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bilgi düzeylerindeki hazır bulunuşluklarının ne olduğunu tespit etmek amacıyla beş tane açık uçlu sorudan oluşan veri ölçme aracı ön test olarak uygulanmıştır. Bu testin sonucuna bakıldığında uygulamaya katılan 14 öğrencinin tamamının hiçbir soruya yanıt veremediği görülmüştür. Bu durum öğrencilerin performans sanatına yönelik hiçbir hazır bulunuşluklarının olmadığını göstermektedir.
2. Uygulamanın başında öğrencilerin Performans Sanatına yönelik bir tutuma sahip olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla Performans Sanatına Yönelik Tutum Ölçeği ön test olarak uygulanmıştır. 20 maddeden oluşan bu ölçeğe verilen yanıtlar incelendiğinde öğrencilerin çoğunlukla “Kararsızım” ifadesini seçtikleri görülmüştür. Bunun nedeninin ise öğrencilerin bu sanat dalını bilmemeleri olabileceği düşünülmüştür. Öğrencilerin kararsız durumu onların Performans Sanatına yönelik tutumlarındaki hazır bulunuşluklarının yetersiz olduğunu göstermektedir.
3. Uygulama sırasında öğrencilere Performans sanatçıları ve performansları anlatılmış daha sonra bu sanatçılardan bazılarının performansları öğrenciler tarafından canlandırılmıştır. Performans canlandırmalarına bakıldığında öğrencilerin çoğunlukla performans ortaya koyma konusunda başarılı oldukları görülmüştür.
4. Öğrencilerin sanat malzemesi olarak beden kullanımı hakkındaki farkındalıklarının ne olduğunu tespit etmek için ön test son test sonuçlarına, araştırmacı gözlem notlarına ve öğrenci notlarına bakılmıştır. Sonuç olarak beş haftalık uygulamanın başında öğrencilerin farkındalık sahibi olmadıkları fakat beş haftanın sonunda farkındalık geliştirdikleri, beden sanat malzemesi olabileceğini öğrendikleri görülmüştür.
5. Beş haftalık uygulamanın sonunda öğrenciler öğrendikleri bilgiler doğrultusunda, toplu olarak gerçekleştirecekleri bir performans hazırlamışlardır. Performansı okullarının etkinlik alanında diğer öğrencilerin önünde ve onların katılımıyla gerçekleştirmişlerdir. Bu öğrencilerin beden kullanarak performans geliştirme ve uygulama durumlarına olumlu etki ettiği ve öğrencilerin bu konuda başarılı olduklarını göstermektedir. Böyle etkinliklerin öğrencinin hayal gücünü geliştirdiği ve özgüvenini artırdığı sonucuna da ulaşılabilir.
6. Bütün veri toplama araçlarından elde edilen bulgular öğrencilerin ilk ve son görüşleri arasında bir fark olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu farkın iki yönlü olduğu dikkat çekmiştir. Öğrencilerin bilgi düzeyinde olumlu yönde bir artış olduğu ve beş haftalık uygulamanın olumlu yönde etki yarattığı görülürken, tutumlarında kararsız durumun devam ettiği ve Performans Sanatını merak etme, bu alana yönelik çalışmaların içinde yer almak gibi görüşlerinde olumsuz yönde değişim gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

1. Çağdaş Sanat içinde önemli bir yere sahip olan ve birçok disiplinle de iç içe olduğu için sanat eğitimi alan bireylere Performans Sanatı daha kapsamlı olarak anlatılabilir.

2. Performans Sanatı birden fazla alanda yetenek sahibi olan öğrencilere ve sanatçı adaylarına bu alanları birleştirme olanağı verdiği için ayrı bir bölüm olarak okutulabilir.
3. Öğrencilerin özgüvenini geliştirdiği için kamusal alanda sanatsal faaliyetlere daha çok yer verilebilir.
4. Öğrencilerin hayal gücünü geliştirdiği için sınıf içinde yapılan çalışmaların performansa dönüştürülerek yapılması sağlanabilir.
5. Sanatın sadece eserden ibaret olmadığına, sürecin de büyük bir öneme sahip olduğunu ve sanatçının gelişimine katkı sağladığı gibi öğrencilerin de ortaya çıkaracakları işten çok yaratım sürecine odaklanılabilir.
6. Bedenin aktif olarak kullanıldığı çalışmalara daha fazla yer verilebilir.
7. Geleneksel sanattan çağdaş sanata kadar malzeme kullanımındaki değişime yönelik araştırmalar yapılabilir.
8. Benzer alanda çalışma yapmak isteyenler daha sağlıklı sonuçlar elde etmek için uygulama süresini daha uzun tutulabilir.
9. Çalışmaya katılan öğrencilerin bireysel durumlarını keşfetmelerini sağlamak amacıyla bireysel performans gerçekleştirmeleri istenebilir.
10. Performanslarda anlatılmak isteneni anlayamadıkları için anlamsız bulan öğrencilerin tutumunu değiştirmek için performans analizlerine yer verilebilir ve yeni eylem planları geliştirilebilir.
11. Türkiye’de farklı yaş gruplarındaki bireylere Performans Sanatı tanıtmak amacıyla çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Çelebi, T. (2019). Yükseköğretim Görsel Sanatlar Eğitiminde Performans Sanatının Kullanılmasına Yönelik Bir Uygulama Örneği. Ankara: <https://tez.yok.gov.tr>.
- Özsoy, V. (2007). *Görsel Sanatlar Eğitimi*. Ankara: Gündüz eğitim ve Yayıncılık A.Ş.
- Aşık, G. (2011). İfade Aracı Olarak Beden : 1990 Sonrası Çağdaş Türk Sanatı'nda Performans Sanatı. İstanbul: <https://www.proquest.com/>.
- Alp, K. Ö. (2014, Kasım-Aralık). Feminist Sanatta Beden ve Yabancılaşma. *ART-E*(14), 338-365.
- Antmen, A. (2009). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arsem, M. (2019, Aralık 3). *Beş Bölümde Performans Sanatı Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler*. Retrieved from performistanbuluyayinlari Web Sitesi: <https://www.performistanbuluyayinlari.com>
- Artut, K. (2009). *Sanat Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydoğan, K. E. (2008, Ocak). Sanatta Disiplinler Arası bir Yaklaşım: Performans Sanatı. *ART-E*, pp. 1-17.
- Ayteş, E. (2014). Kavram ve Eylem Boyutuyla Performans Sanatı. Edirne: <https://tez.yok.gov.tr>.
- Buyurgan, S., & Buyurgan, U. (2020). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erinç, S. M. (2004). *Sanatın Boyutları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Gürcan, A. G. (2015). *Performans Sanatı*. İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Hakan Verdu Martinez, E., & Demiral, H. (2014). 20. ve 21. YY.da Sanatta Malzeme Olarak Beden; Performans Sanatı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(6), 180-201.
- Işık, E., & Semerci, Ç. (2019, Ekim 25). Eğitim Alanı Nitel Araştırmalarında Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(3), 53-66.
- İlhan, A. Ç. (2003). Sınıf Öğretmeni Yetiştirme Programları ve Sanat Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2).
- Kırıoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim. Görmek Öğrenmek Yaratmak*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kantar, B. (2019). Bedenin Ezoterik Yolculuğu. Kayseri: <https://tez.yok.gov.tr>.
- Karasar, N. (2022). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik.
- Kurtoğlu, N. U. (2019, Temmuz). Performans Sanatı. *Teorik Bakış/ 4 Aylık Toplumbilim Dergisi*(13), 199-216.
- Moran, B. (2020). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: İletişim.

- Okvuran, A., & Metinnam, İ. (2013). *Sanat ve Eğitim İlişkisi: Türkiye'de İlköğretim Okullarında Sanat Eğitimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- San, i. (2003). *Sanat Eğitimi Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Toraman, S. (2021). Karma Yöntemler Araştırması: Kısa Tarihi, Tanımı, Bakış Açıları ve Temel Kavramlar. *Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences*, 3(1), 1-29.